

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

LARS CRAMER-PETERSEN

KØBENHAVN

forsvarede sig

11. FEBRUAR 1659

Forlaget Garlstad.dk

LARS CRAMER-PETERSEN

KØBENHAVN

forsvarede sig

11. FEBRUAR 1659

*

En beretning om begivenhederne indenfor og udenfor Københavns volde da Sveriges Kong Carl X Gustav's soldater forsøgte at erobre Danmarks hovedstad natten mellem 10. og 11. februar 1659.

Samt
om dem den svenske lejrfæstning Carlstad, der i næsten to år – 1658 - 60 – lå på højdedragene mellem Brønshøj og Utterslev, seks km nordvest for København.

Forlaget Carlstad.dk

Lars Cramer-Petersen: KØBENHAVN forsvarede sig 11. februar 1659
Grafisk tilrettelæggelse: Forlaget Underskoven, København
© 2009 Forlaget Carlstad.dk. Holcks Plads 18, DK 2700 Brønshøj
ISBN nr. 987-87-92467-14-0

Dette 350-års jubilæumsskrift udgives af Torveinitiativet for Brønshøj Torv med økonomisk støtte fra Lokaludvalget for Brønshøj-Husum.

Forsidebillede: Udsnit af F.C.Lunds maleri fra 1880 med et motiv om, hvorledes svenskernes stormløb mod Københavns fæstningsvolde ved Løngangen, kan have været omkring kl. 2 d. 11. februar 1659.
Bagsiden: Rudolph Helfrichs maleri fra 1998 om den svenske lejrfæstning Carlstad i Brønshøj.

FORORD

Danmarks eksistens som en selvstændig stat har aldrig været mere truet end i årene 1657-60. Udfaldet af en række mere eller mindre tilfældige tildragelser kunne meget nemt have gjort hele Danmark til svenske landsdele og hermed ændret historien, idet grundlaget for Sverige som Nordeuropæisk stormagt, hermed ville være skabt: hele Østersøen ville være blevet en svensk indsø.

Med dette skrift berettes kort om det, som hændte for 350 år siden, da København som eneste del af det danske kongerige holdt stand mod den svenske besættelsesmagt.

Efter kort at have fortalt om begivenhederne inden de svenske hærstyrker stod foran Københavns fæstningsværker i august 1658, berettes om den svenske fæstningslejr, Carlstad, ved Brønshøj 6 km. nordvest for Københavns daværende fæstningsvolde og om det heldigvis forgæves svenske forsøg på også at bemægtige sig København natten mellem den 10. og 11. februar 1659.

Det har ikke været tanken at puste til fortidige dansk-svenske uoverensstemmelser, snarere at berette om, at der også mellem to folk, der i dag lever fredeligt side om side og samarbejder godt internt og internationalt, har været en dramatisk fortid, som i dag blot manifesterer sig med godmodige drillerier.

Bagerst i skriftet, siderne 41-48, er fire af de sange, som blev sunget ved mindehøjtidelighederne i 1859 og 1909. To af dem er forfattet af H.C. Andersen.

Lars Cramer-Petersen
januar 2009

OPTAKTEN – FØRSTE SVENSKEKRIG (1. juni 1657 – 26. februar 1658).

I midten af 1600-tallet – efter 30-års krigen (1618-48) – var der en kort fredsperiode i Nordeuropa. For de nordiske stater var resultatet af 30 års ødelæggende krigshandlinger, pest, epidemier, tvangsudskrivninger og plyndringer i Centraleuropa, at *Sverige* - med sine daværende besiddelser ved de polske og tyske Østersøkyster - stadig var den militære stormagt med en velfungerende hær med udenlandske, hvervede landsknægte med krigserfaringer fra 30 års-krigene.

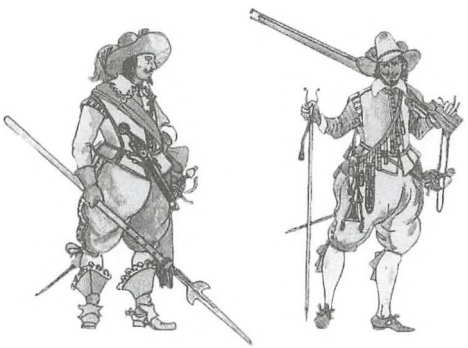

Fra 1655 var den tyskfødte Carl Gustav von Phalz, blevet Sveriges konge, med kongenavnet: "Carl X Gustav". Nu blev en kriger – opdraget i 30-års krigenes tumult og stærkt præget heraf hele sit liv, Sveriges egenrådige regent. Han havde fået en god uddannelse, som dog ikke havde fået hans primitive landsknægtsind til at forsvinde. Han var en dygtig, beslutsom og frygtet hærfører. Med erfarne officerer fra Trediveårskrigene opbyggede han Europas mest velordnede og velfungerende, hvervede hær med landsknægte fra Tyskland, Polen, Finland og de baltiske lande. Med den hær indledte han i 1655 angrebskrige mod Polen og Brandenburg (Preussen).

Kong Carl X Gustav (Sveriges Konge 1655- 1660) som han yndede at se sig selv portrætteret.

Kong Frederik den III

I *Danmark* blev kronen, efter kong Christian den IV's død i 1648 overdraget hans søn, Frederik, som tog kongenavnet "Frederik den III." Som indesluttet, tænksom og lidt livsfjern adskilte han sig klart personlighedsmæssigt fra den nye svenske konge. Det var hans rådgivere på Københavns Slot, der fik ham til at erklære arvefjenden, Sverige, krig, mens Carl X Gustav var i gang med sine sejrrige, men resultatløse krigseventyr i Polen. Selvom kong Frederik den III sikkert har været tvivlende om denne krigserklæring ville være gunstig for dobbeltmonarkiet Danmark-Norge med et i forhold til Sverige meget svagere militær.

Danmark oprustede og udskrev mandskab fra landets dengang 2000 sogne. Man fik hermed en talmæssigt anseelig hærstyrke. Den var imidlertid stærkt præget af manglende erfaring og tarvelig udrustning. Rytteriet havde erfarne ledere og var forholdsvis stærkt, mens de tvangsudskrevne bønder til fodfolket udviste "trods og genstridighed". En hær, der dog langtfra kunne måle sig med svenskernes erfarne landsknægthær.

Krigserklæringen fra Danmark skete formelt den 1. juni 1657, hvor en herold, iført ordensdragt og med en trompeter foran, red over den daværende rigsgrænse mellem Skåne og Halland med krigserklæringen i hånden. For kong Carl kom krigserklæringen fra Danmark meget kærkomment: Han kunne komme ud af de opslidende felttog i Polen, hvor hans hære havde vundet sejr på sejr, men ikke opnået hverken militære eller politiske resultater, fordi hans polske modstandere efter hvert slag omgrupperede sig. Hans krigsvante hære marcherede formålsløst, sejrende fra sted til sted i Polen. I den periode havde der flere gange været planer om, at Sverige skulle opgive det "Polske eventyr" og angribe Danmark. Nu kom Danmark selv med krigserklæringen den 1. juni 1657.

Kort efter drog kong Carl X Gustav med sine soldater med hurtige dagsmarcher mod den nye fjende. Den 22. juni overskred hans hær grænsen til Holsten, der dengang var et dansk hertugdømme. Svenskerne havde nu foden indenfor i det danske monarki. I spredt orden drog/flygtede de danske hærstyrker nordpå. De søgte til den nyanlagte, og af svenskerne ukendte fæstningsby "Frederiksodde" (Fredericia).

Efter at have orienteret sig grundigt om fæstningsværkets svage punkter besluttede kong Carl at angribe med 3 tætte

stormkolonner mod udvalgte punkter. Stormen blev indledt den 24. oktober 1657 om morgenen, hvor næsten 8.000 svenske landsknægte med feltråbet "hjælp Jesus!" angreb den endnu ikke helt færdigudbyggede fæstning. Efter hårde kampe på voldene, plyndringer og ødelæggelser af den nyanlagte by, var Frederiksodde erobret. Svenskerne bemægtigede sig kort efter hele Jylland.

Kong Carls næste plan gjaldt at komme til Fyn over Lillebælt enten med skib eller om muligt over isen. Kong Carl valgte den sidste mulighed med risiko for at miste en betydelig del af sin store hærstyrke, hvis isen brast. Han valgte sidst i januar 1658 at føre sin hær over de islagte bælter. Først over Lillebælt mellem Hejls over Brandsø til Tybrind Vig på Fyn og en uges tid senere fra Langeland til Lolland nord for Nakskov. Kun få uheld undervejs med soldater der faldt ned i isvåger og kun sporadisk modstand fra spredte danske troppeenheder.

Færden over de danske øer forløb hurtigt og allerede den 18. februar var svenskekongen med sin fortrop ved Høje Tåstrup. Her mødte han en dansk forhandlingsdelegation. I præstegården blev indgået en aftale om at afslutte stridighederne. Den aftale blev forlægget for den fredsaftale, som den 26. februar blev indgået i Roskilde – "Roskildefreden".

Det var en for Danmark meget ydmygende aftale, der som hovedpunkter gjaldt dansk afståelse af samtlige landsdele øst for Øresund: Blekinge, Halland, Skåne, Bohus Len, Bornholm og en del af Tronhjem Len. Derudover en række afståelser, ikke mindst udlevering af 12 danske orlogsskibe og 1650 hvervede soldater og de, der var udskrevet i de landsdele øst for Øresund. En for Danmark virkelig barsk fredsaftale.

Efterspillet til fredsaftalen var grotesk: Kong Frederik den III indbød til et kolossalt fredstaffel på Frederiksborg Slot. Hvorvidt kong Frederik var tvunget af kong Carl til dette sceneri, står hen i det uvisse. Men det står fast, at alle betydende svenske og danske mødtes til dette tre-dages orgie med rigelig indtagelse af drikkevarer – 8.000 flasker vin – på Frederiksborg Slot. Hvor der efter sigende var lange samtaler i enerum mellem de to konger om bl.a. fremmede magters brug i Øresund som gennemsejlingsfarvand og om, hvorledes Danmark, frigjort fra alliancer, med svensk-fjendtlige stater skulle være en støtte for "stormagten Sverige". Under de livlige middage hånede kong Carl imidlertid "lillebror Frederik" og udbredte sig om sine storslåede sejre.

Kong Carl rejste hjem til sine besiddelser i Nordtyskland, men lod en stor del af sine landsknægte forblive på Sjælland, hvor de blev forsynet og forsynede sig selv hos landsbefolkningen og hos købstædernes borgere. Svenskernes general-

kvartermester, Eric Dahlberg, tog ophold i København, hvor han deltog ihærdigt i selskabslivet – men trods alt havde energi til i de tidlige dagtimer at spionere, hvorledes Københavns befæstning var med volde og skyts. Han var mester for udførlige kortskitser af datidens København.

Som i månederne forud var København stadig i gang med at styrke de ældre fæstningsværker samt med opbygning af den helt nye store befæstning omkring Frederiksstaden – de seks bastioner mellem Nørreport og Kastellet.

I begyndelsen af august 1658 modtog Dahlberg en melding fra kong Carl. Han begav sig med sine tjenestefolk, notater og tegninger, mod Storebælt!

ANDEN SVENSKEKRIG (7. august 1658 – 27. maj 1660).

Den 6. august 1658 forlod 6 svenske orlogsskibe og 16 transportfartøjer Kiel, fuldt lastede med soldater og militært udstyr. Ingen i Kiel kendte bestemmelsesstedet, men et stykke ude sattes kursen mod nord op gennem Storebælt. Den 7. august var flåden ud for Korsør. Uden krigserklæring brød kong Carl den fred og de løfter, han havde indgået med Roskildefreden under et halvt år tidligere.

Pludselig var en stor svensk hærstyrke atter på vej mod Danmarks hovedstad. Den svenske flåde i Korsør landsatte omkring 6000 landsknægte, der uden dansk modstand hastigt drog mod København. Samme dag lagde svenske orlogsskibe sig ud for Dragør for at blokere København fra søsiden. Mange af de svenske rytterienheder, der trods fredsslutningen nogle måneder før, var forblevet på Sjælland, satte sig i

bevægelse for at afskære de få spredte danske militære enheder på Sjælland fra at nå til København.

Overfor udenlandske gesandter fortaltes, at de svenske generaler kom som venner for at hindre et dansk adelsoprør. Den virkelige begrundelse for det nye svenske angreb var imidlertid, at den svenske konge havde fortrudt, at han ikke havde underlagt sig hele Danmark under den første krig. Sejren havde været for nem! Anden svenskekrig var begyndt den 7. august 1658, svigefuldt uden svensk krigserklæring. Midt i august 1658 var en omkr. 7.000 mand stor hærstyrke med kong Carl i spidsen udenfor København.

Inde i København var forskrækkelsen og frygten stor. Forsvarsværkerne var ganske vist blevet forbedret under den første svenskekrig, men de var langtfra tilstrækkelige, især Vestervold var stadig utidssvarende. Der var kun omkr. 3000 regulære soldater. Hertil kom et stadig stigende antal københavnske borgere, der meldte sig til tjeneste, de organiseredes i borgerkompagnier efter det kvarter, de havde bopæl eller efter fag: Kræmmersvende, tømrere, murere, studenter, hoffolk m.fl. Samtidig organiseredes et efter datiden effektivt brandværn på 300 mand.

Det første kong Frederik den III sørgede for var, at der i hast blev sendt underretninger til forbundsfællerne i Holland, Polen og Brandenburg om fredsbruddet. Samtidig sendtes to forhandlere mod Korsør. I Ringsted mødtes de med kong Carl. I byens kloster måtte udsendingene overvære en timelang opregning af alt det, som fra dansk side ikke var opfyldt ifølge fredsaftalen fra Roskilde med den pointe, at det derfor i virkeligheden var Danmark, der ikke havde overholdt fredsaftalen. Da forhandlerne forlod klosteret, fik de af

svenske officerer en belæring om *"at det vel kunne være det samme, om deres konge hed Carl eller Frederik"!* De vendte beskæmmede tilbage til København med uforrettet sag.

I København prøvede rådgiverne at overtale kong Frederik til hurtigst muligt at rejse til Holland eller til Norge. Det var til denne opfordring, at kongen svarede med: *"Den ædle fugl dør i sin rede"*, eller som eftertiden har citeret ham: *"Jeg vil dø i min rede!"*

Den 11. august skuede svenskekongen og hans generaler fra toppen af Valby Bakke (hvor Frederiksberg Slot og Søndermarken nu er) ind over et København, som de tydeligt fornemmede var i gang med at styrke sine forsvarsanlæg og berede sig på et snarligt svensk angreb. Mest synligt for beskuerne var afbrændingen af møller og bygninger udenfor voldanlægget. Forterrænnet skulle være åbent, så der var frit skudfelt fra kanonerne på Københavns volde. Svenskekongen konkluderede med denne bemærkning til sine højtstående officerer: *"Nu svär jag Vi får motstånd"*.

Erobring af København ville være ensbetydende med afslutning på Danmarks bestående som selvstændig nation. Det var alle indenfor Københavns forsvarsværker klar over. Samtidig voksede frygten betydeligt for den "landsknægt-hærgen", som man inde bag voldene havde hørt beretninger om fra svenskernes krigsførelse i Polen. Det var denne frygt, som skabte den stærke forsvarsvilje og et formidabelt sammenhold på tværs af sociale og erhvervsmæssige skel, mens de svenske hære samledes og befæstede deres stillinger udenfor København.

Kong Frederik den III havde udnævnt Hans Schack (1609-1676) til øverste militære chef for Københavns forsvar. Han havde krigserfaringer fra Trediveårskrigene, hvor han bl.a. havde været i svensk tjeneste. Han var i 1657 blevet adlet og var nu den danske hærfører, kong Frederik havde mest tiltro til.

KAMPE FORAN KØBENHAVN.

I august og september var der kampe ved nogle af Københavns fremskudte fæstningsværker udenfor Vesterport. De var blevet erobret og besat af de svenske angribere kort tid efter deres ankomst i august. Men allerede den 17. august blev de svenske soldater, der var i gang med at indrette fæstningsværkerne til deres brug, angrebet af en dansk styrke med rytteri og fodfolk. Svenskerne gjorde kun ringe modstand og deres løbegrave og andre nye fæstningsværker blev hastigt ødelagte, inden angriberne trak sig tilbage gennem Vesterport, da de på afstand så, at en større svensk rytterenhed nærmede sig. Svenskerne kunne nu atter begynde udbygning af deres befæstninger foran Vesterport.

Samme dag, den 17. august, indledte svenskerne et bombardement af København med "flyvende, glødende kugler" – tiltænkt afbrænding af københavnske huse. I alt omkring 200 kugler blev afskudt. Men de anrettede ingen synderlig skade på bygningerne inde bag voldene. Københavnernes forskrækkelse var imidlertid stor, og et generaludfald med en meget stor styrke blev forberedt: Ca. 2800 mand: rytteri og fodfolk rykkede ved middagstid den 23. august ud fra stranden ved Kalvebod og ud gennem Vesterport. Det var foreskrevet, at man med slagvåben og størst mulig voldsomhed skulle gå løs på svenskerne i løbegravene. Udfaldet faldt heldigt ud – den første danske enkeltsejr under svenskekrigen. Udfaldet er beskrevet som et "sandt blodbad" med store svenske tab – ca. 450 faldne sårede og især tilfangetagne, der bragtes med ind bag Københavns volde. De danske tab var 35 døde og 79 sårede.

Det var under dette udfald især enheder med norske soldater og "de sorte", d.v.s. de 169 københavnske studenter, udmærkede sig. I dansk historie indtager studenternes rolle under Københavns belejring imidlertid en overdreven plads. Nationalhistoriske malerier fra 1800-tallets slutning, herunder det store maleri i Københavns Universitets festsal, har været medvirkende til overdimensioneringen af "den akademiske indsats".

Da fjenderne var nedkæmpet eftertrykkeligt, gik angriberne atter i gang med at sløjfe samtlige svenske udbygninger af befæstningsanlæggene foran Vesterport. En københavnsk student skrev i sin dagbog: *"Det første udfald skete brav, og fjenden faldt i egen grav"*.

Den danske flåde lå i august 1658 afrigget i Flådens leje i København. Den kunne ikke hindre en svensk flåde i at ankre

op ud for Dragør, hvor de kort efter spærrede for indsejling af forsyninger til København. Samtidig erfarede man, at fjenden var i færd med at samle et større antal mindre orlogs- og transportskibe ved Kalvebod Strand for herfra at kunne gøre landgang på Amager – "Københavns spisekammer" under den svenske belejring. Nu måtte den danske flåde vise sin formåen. I Holmens Kanal samledes et større antal kanonbåde med et samlet mandskab på i alt 180 matroser. Hver båd var bevæbnet med en svær kanon, svære musketter i faste bøjler langs skibssiden og et antal granater, der kunne kastes mod fjendtlige fartøjer. Denne eskadre gik uventet, i mørket, løs på de helt uforberedte svenske skibe. Enkelte blev entrede, nogle overgav sig, nogle stukket i brand og sprængt i luften, mens nogle få kappede deres ankertove og undslap ud i Køge Bugt.

Disse to succesfyldte militære begivenheder, som formentlig gennem beretninger er gjort mere heroiske end de i virkeligheden har været, var i høj grad med til at styrke forsvarsviljen inde i København.

Mens alt det stod på, arbejdedes ihærdigt på at få forbedret byens forsvarsværker. Især på Vestervold var mange mangler. Allerede den 8. august var der udstedt direktiver fra byens kommandant, Hans Schack: Alle materialer, der kunne fremskaffes, bl.a. fra ubeboede huse, skulle beslaglægges til palisader og "spanske ryttere" og andet, der kunne gøre det umuligt at forcere voldene. Endog et lager af flådens mastetømmer blev inddraget til det formål. Gaderne bag voldene blev spærrede af stenbarrikader og udtjente vogne. Ligesom der blev udspændt jernkæder over de gader, der førte ud til voldene.
Københavnerne arbejdede intenst. Samtiden har udtrykt det

således: *"Faderen gik til Volds med sine Sønner, Håndværksmesteren med sine Svende og Drenge. Og det skulde være en ringe Borger og Håndværksmand, der ikke, så længe Belejringen varede inde i Byen, indtil Hollænderne kom, kunde trække op og møde på sin Post med 3 eller 4 væbnede Drenge og Karle, hver med sin Musket og sit Sideværge".*

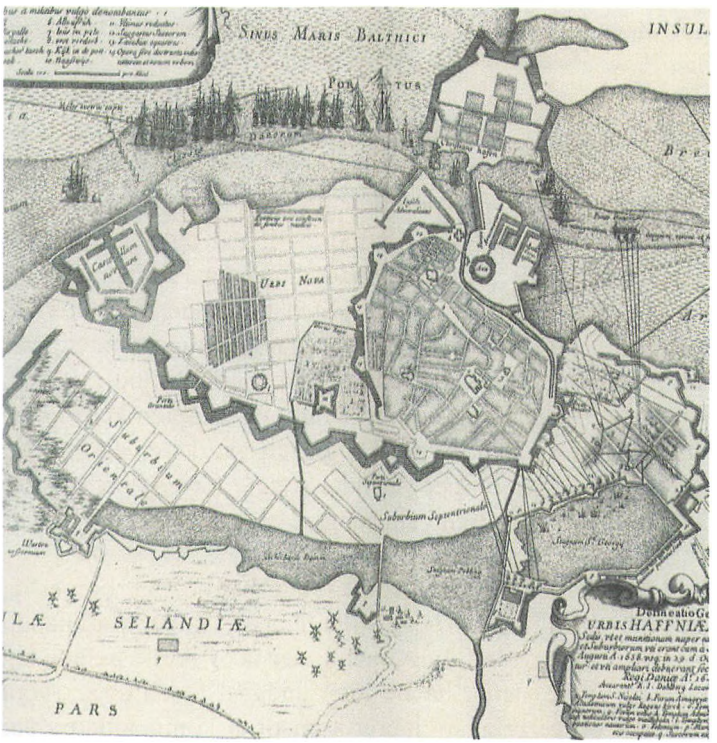

Københavns fæstningsværker 1657/58. Længst til højre udenværkerne mellem Sct. Jørgens Sø og Kalvebod Strand. I midten det ældre voldanlæg omkring det oprindelige København ("Middelalderbyen"). Til venstre de nye volde fra Nørreport til Kastellet.

I den første tid måtte alle våben imidlertid lægges bort, dog ikke for langt. Spade, skovl og hakke kom i stedet. Mange kvinder var med til det arbejde. Nogle trillede med hjulbøre jord op på volden, andre opbyggede brystværn, satte skansekurve og rejste palisader. Atter andre kørte gødning til volden og fyldte i de pileflettede skansekurve. Der samledes store sten, som blev kørt op på voldene. Hver borger skulle på sin post have 100 gode kampesten *"at slå benene fra svensken med"*.

Borgerne begav sig i nattemørket ud til de ødelagte huse udenfor fæstningsvolden uden frygt for fjenden. De slæbte tømmer ind bag voldene, hvor det blev brugt til palisader, stormpæle og brystværn. Samdrægtighed og hjælpsomhed havde grebet alle. Borgerne overnattede bag volden om natten. Nogle byggede små skure, tæt ind under brystværnet, andre slog sig sammen og byggede lange huse og endelig var der mange, der nøjedes med at grave sig huler ind i volden. Her opholdt de sig også, da efteråret og vinteren kom *"med liden varme og megen kuld"*. Og snart var det en almindelig opfattelse, at den borger var ikke at agte for god patriot, der lod sig finde om natten i sin seng.

Ved at dele befolkningen i fire "stater" – hofstat, borgerlig, gejstlig og militær stat – og stille hver stat under kommando og tilsyn af egne befalingsmænd, der ikke skulle befatte sig med de andre stater, havde man undgået forviklinger, som at f.eks. officerer af militæret kom til at kommandere over mænd af borgerskabet – eller over studenterne!

Hofstaten havde i begyndelsen besat voldene bag slottet og selve løngangen. *Borgerne* lå fra runddelen ved Vartov (Farvergade) op til Nørreport. *Studenterne*, under oberst Kjeld

Lange, hvem de havde bedt om at få til anfører, som den, "der bedst kendte studenternes humør", havde kvarter fra Nørreport til Kongens Have. *Bådsmænd og soldater* besatte resten af posterne samt Kastellet og Ravelinerne uden for portene.

Brandslukningen organiseredes bl.a. med påskrifter om, at alle borgere skulle være klar med fyldte vandkar og oksehuder til at kvæle ilden med. Også et egentligt brandkorps med et betydeligt mandskab blev organiseret.

En *rationeringsordning* for fødemidler og brænde organiseredes forholdsvis hurtigt. Nogen alvorlig hunger blandt Københavns ca. 30.000 indbyggere indtraf ikke. Dels fik man forsyninger fra Amager, dels var det under hele den to-årige belejring muligt for små transportskibe med levnedsmidler at sejle uhindret ind til København. Der er beretninger om, at småskibe fra Lolland-Falster og fra Nordjylland bragte forsyninger til den belejrede by, ligesom også bønder fra Sjælland, måske ved at bestikke svenske vagter, kunne bringe forsyninger frem gennem de svenske linier. Mest omtalt er imidlertid de forsyninger, København modtog med hollandske flådeenheder og handelsskibe. Der blev sparet, og der blev frosset, men ingen døde af sult under den to år lange belejring af København.

Den 30. august forsøgtes et udfald fra København mod Ravnsborg Skanse med ca. 500 mand, fodfolk og ryttere. Det faldt ikke heldigt ud: Selv om det lykkedes at kaste de svenske forposter tilbage, havde en svensk enhed held med at angribe i flanken østfra, da man var på vej over Ravnsborg-Dæmningen (nuværende dronning Louises bro). Efterladende sårede og en del fanger, måtte udfaldsstyrken trække sig tilbage gennem Nørreport.

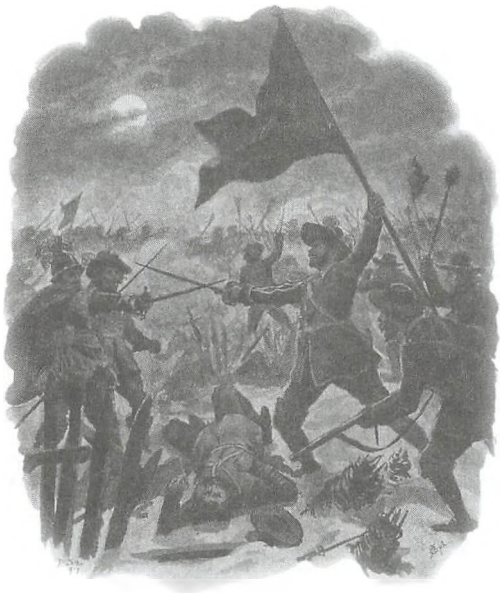

Poul Steffensens tegning af udfaldet gennem Vesterport.

Et nyt udfald gennem Vesterport fandt sted ved daggry den 3. september med ca. 400 mand resulterede i ny ødelæggelse af de atter genopbyggede svenske forskansningsarbejder foran Vesterport. En mængde erobret og tiltrængt pallisadetømmer førtes ind til København. Udfaldet lykkedes, men med tab, da svenskerne havde set deres snit til at lægge et baghold i morgendæmringen.

ANGREBET FORBEREDES.

Svenskerne havde indledningsvis slået lejr tæt ved København, som om byen skulle angribes hurtigt. Hos den svenske overkommando opstod der problemer sidst i august 1658.

Selv om kong Carl – trods hans generalers råd - plejede at være enerådende, var han tvivlende: Skulle København stormes straks, endnu inden forsvarsværkerne var gjort intakte, eller skulle han vente, indtil hans troppestyrke var øget, og han havde modtaget alt sit artilleri, som endnu ikke var nået frem. Hans overgeneral, Wrangel, rådede til at vente. Hans yndling, generalkvartermester, Eric Dahlberg, og andre yngre generaler rådede til et hastigt stormløb mod København. Kongen valgte at vente! Måske det valg, der betød, at Danmark forblev en selvstændig stat.

Nogen egentlig systematisk besættelse var det øvrige Danmark ikke udsat for, men svensk brandbeskatning, tvangsudskrivninger og plyndringer fandt sted overalt. Under anden svenskekrig dog mest på Sjælland. Uden for København var der på det tidspunkt kun dansk overhøjhed fem steder: I fæstningsbyen Nakskov, i de tre holstenske fæstninger: Rendsborg, Krempe og Glüskstadt samt på Kronborg.

Fæstningen Kronborg, der med sine kanoner beherskede indsejlingen til Øresund, var af største betydning for den hjælp Danmark håbede på – og traktatmæssigt forventede – ville komme med en hollandsk flåde. På fæstningen var en mængde artilleri. Udover Kronborgs faste kanoner rummede fæstningen på det tidspunkt alle de kanoner og den ammunition, som den danske hær efter Roskildefreden havde hjembragt fra Skåne. Kanoner og ammunition var netop, hvad den svenske styrke foran København manglede for at iværksætte en effektfuld belejring.

I begyndelsen af september indledtes belejringen af Kronborg, og allerede den 6. september overgav fæstningen sig imidlertid efter et indledende, mindre svensk bombardement.

Den 12. september markerede den svenske flåde Kronborgs overgivelse ved ude fra Øresund at sende en række kanonskud, "glædessalver", ind over København. Man ville markere, at man fra nu af rådede over det indtil da savnede artilleri. I alt 70 stykker skyts – kanoner og morterer havde de erobret fra Kronborg. Det sværeste bragtes til lejren udenfor København. Især glædede man sig over at kunne opstille 2 store morterer: Den 60-pundige "Brandenborgske Løve" og en 70-pundige "Brunsvigske Buk". Bukken fik dog kun affyret 3 skud inden den sprængtes med et enormt brag, der frydede københavnerne. I alt 40 stykker svært skyts blev opstillet – en jernring var lagt om København. Kun ud mod Amager var endnu ingen svenske belejringstiltag – og herfra bragtes uden hindringer i en længere periode forråd ind til staden.

Kong Frederik den III inspicerer sammen med dronning Sophie Amalie Københavns forsvarsværker. Tegning af Poul Steffensen.

Efter flere forsøg lykkedes det den 8. oktober svenskerne at gøre landgang på Amager. Omkring 2000 soldater blev ført

over til øen, hvor de nåede frem til landsbyerne Tårnby og Kastrup. Underretninger om, at den hollandske hjælpeflåde nærmede sig, fik svenskerne til at samle deres flådestyrke og til at trække styrkerne bort fra Amager. Det blev man underrettet om i København. I hast sendte man udvalgte ryttere og letbevægeligt fodfolk og enkelte kanoner fra Christianshavn over til Amager. Den svenske bagtrop – og selveste svenskekongen – var stadig ved Hollænderbyen (Store Magleby), hvor de danske angribere efter sigende var meget tæt på ham. Det berettes således, at kongen blev indhentet af kaptajn Mikkel Skov, der greb ham på skulderen med ordene: *"Er der en ærlig blodsdråbe i dig, da vis dig som Sveriges regent – hold stand og løb ikke så skammeligt"*. Formentlig en skrøne, som senere er forstærket, men det var første gang, svenskekongen måtte flygte. Kun takket være, at nogle landsknægte ofrede deres liv, lykkedes det kong Carl at bringe sig i sikkerhed og slippe tilbage til Sjælland. Amager slap for besættelse og kunne fortsætte med at bringe fødemidler ind til det belejrede København.

CARLSTAD.

Kong Carl brød op fra sin lejr tæt foran Københavns fæstningsværker den 30. oktober om natten og trak sig tilbage til højdedragene ved landsbyerne Utterslev og Brønshøj, 6 km. længere ud mod nordvest, hvor han på højderne anlagde en fast lejr, der officielt benævntes "Castra Suecorum" (latin: svenskernes lejr), men i daglig tale "Carlstad" – navngivet efter svenskekongen. Eric Dahlberg havde afstukket det voldforløb over stedets bakkedrag, der ligger ca. 30 m. højere end de arealer, København var bygget på. Fra bakkedragene var der dengang – som nu – en storartet udsigt ind over København og dens tårne. Lejrfæstningen lå på et meget gunstigt

sted, den var beskyttet mod angreb ved moser og vandløb, og man kunne herfra beherske en betydelig del af København forterræn.

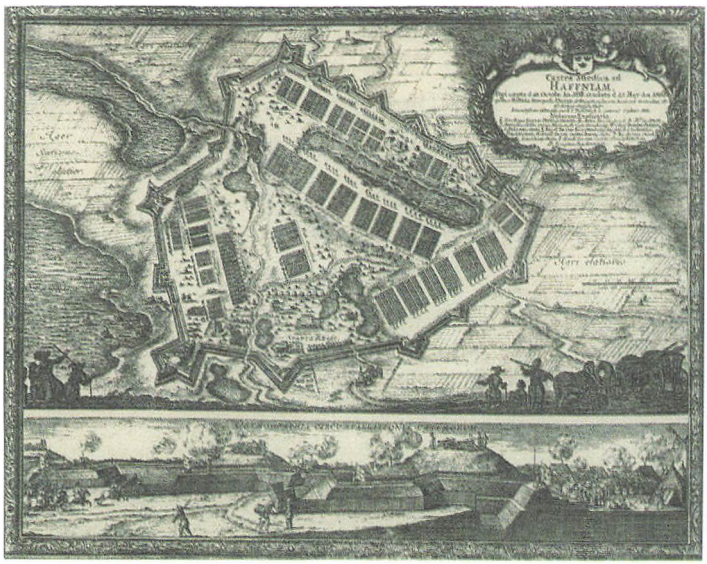

Carlstad. Den mest kendte tegning af lejrbefæstningen findes som planche nr. 89 i Pufendorfs værk. Her angives, hvor de svenske enheder havde deres lejre indenfor det mere end 4 km. lange voldanlæg. Der eksisterer i dag fem kort over Carlstad. Tre svenske, et dansk spionkort og et dansk opmålingskort efter fredsslutningen 1660. Det her viste er det mest udførlige. Nederst ses dels Carlstads ca. 2 m. høje volde med grav og palisader foran og t.h. et udsnit af livet inde i lejren.

Et bysamfund udviklede sig på dette sted. Mange folkeslag samledes indenfor lejrens ca. 2 m. høje volde med en tilsvarende dyb grav foran. Svenskere, polakker, baltere, tyskere og finner opbyggede i fællesskab, sammen med tvangsudskrevne sjællandske bønder, den store "svenskelejr", som i sin næsten 2-årige levetid udviklede sig til et bysamfund.

Omkring 10.000 hvervede soldater og formentlig det dobbelte antal "medfølgende" befolkede Carlstad. Barakker, telte og murede bygninger blev opført og sat op indenfor den ca. 4 km lange voldkreds – men også udenfor voldene var svenske lejre. Carlstad havde formentlig samme befolkningstal som datidens København - omkring 30.000. Befolkningstallet er beregnet ud fra erfaringer om, at når der var omkring 10.000 soldater, så fulgte der typisk ca. dobbelt så mange ikke-militære med datidens landsknægthære. Det var landsknægtenes hustruer og børn, marketendere, plattenslagere, glædespiger, håndværkere og andet godtfolk, som levede af at forsyne og betjene landsknægthæren.

I 22 måneder eksisterede denne "fjendeby" med militærbarakker, telte og huse opført af tømmer fra de nedbrudte, omkringliggende landsbyer: Utterslev, Emdrup, Gladsaxe, Rødovre, Husum og Vanløse. Men også fra sjællandske købstæder og andre landsbyer hjembragtes tvangsudskrevne forsyninger til såvel Carlstad som til de militærforlægninger, der var andre steder på Sjælland.

Carlstad må have været et blandet skue: En datidig storby med velordnet militær disciplin og med tilfældigt handelsliv og anden aktivitet imellem boder, barakker og telte. En københavnsk borger har i sin dagbog berettet således om Carlstad: *"Lejren var vidt udstrakt, større end Kjøbenhavns by. Derudi vare skønne værelser og huse, hvor kong Gustavus af Sverrig og de andre svenske grever og herrer samt nedrige oberster og underofficerer holdt hus. I mange værelser var gulvet lagt med fliser. Der var skønt udstyrede stuer. De havde gemakker med vinduer, døre, jernkakkelovne og meget andet skønt udstyr. Her var befæstede volde, skanser, rundeller* (runde murede bygninger). *De havde indrettet sig her, som om de skulle besidde og*

beboet stedet udi 100 år. Alle ryttere og fodfolk havde deres hytter og værelser: somme i jorden og somme ovenpå, hvor også hestene havde stalde".

I dag har vi fem samtidige kortskitser, der fortæller om, hvor Carlstad lå, og hvordan dens grundplan var. De er naturligvis ikke identiske. Men sammenholdt med områdets topografiske kendemærker kan man i dag lave en næsten fuldstændig plan over Carlstads placering i den nuværende Københavnske forstad Brønshøj. Fæstningsværkerne var placeret forsvarsmæssigt korrekt på områdets højeste punkter. De fem kort, tre svenske og to danske (et spionkort samt et opmålingskort fra 1660), fremhæver samme karakteristika: 1) To lukkede bastioner over nogle af områdets højeste punkter - det ene hvor Københavns Vandvæsens højdevandsbeholder har været siden 1916 (overfor Rødkilde Skole), det andet ved Højlandsvangen/Bavnevangen, 2) Brønshøj Kirkes placering i Carlstads nordvestre hjørne, 3) Frederikssundsvejs forløb gennem lejren, 4) Voldforløbet langs højdedraget, hvor højhusene på Bellahøj nu er, 5) Degnemosen i lavningen umiddelbart bag dette højdedrag og 6) Den karakteristiske store bastion yderst mod nordvest ved nuværende Holcks Plads.

Brønshøj Kirke blev ifølge gamle notater indrettet til militære formål. Her blev efter sigende fremstillet ammunition bl.a. små granater, der kunne kastes mod fjenden. Der kan imidlertid sættes spørgsmål ved, om selve kirkeskibet blev anvendt til depot og ammunitionsværksted idet der i et bysamfund af Carlstads størrelse må der naturligvis have været mindst én kirke. Det mest nærliggende ville naturligvis have været at bruge den eksisterende kirkebygning til sit egentlige formål med de feltpræster, der fulgte med landsknægthæren. Mange af landsknægtene var polske katolikker, så der kan udmærket

have været flere kirker imellem bebyggelserne i Carlstad. At en del af Brønshøj Kirke og den daværende kirkelade, der lå sammenbygget med kirkeskibet mod nord, er blevet anvendt til ammunitionsfremstilling, kan udmærket have været tilfældet samtidig med, at kirkerummet har tjent sit egentlige formål. Historien om ammunitionsfremstillingen kan skyldes den af svenskerne fordrevne præsts (Claus Pedersens) harme over slid og ødelæggelse på kirkebygningen, da han genså den i juli 1660.

Brønshøj Kirke og et udsnit af Carlstadslejren en vinterdag i 1659. Vægmaleri af Rudolph Helfrich på Brønshøj Museum.

KØBENHAVN STORMES
natten mellem den 10. og 11. februar 1659.

Den 9. februar fik man i København både fra ridefogeden på Hørsholm, fra en svensk overløber samt fra en dansk spejder, sikker underretning om, at der natten mellem den 10. og 11. ville blive forsøgt en generalstorm, og at hovedangrebet ville blive ført imod voldforløbet mellem Vesterport og Kalvebod Strand. Københavnerne vidste, at Carl Gustavs soldater ville kæmpe frygtløst, ikke mindst fordi svenskekongen havde givet dem løfte om tre dage til plyndring. Udsigten til den skæbne, der ventede deres by, hvis det ikke lykkedes at holde *"de vilde horder"* uden for dens volde, holdt københavnerne vågne og frygtsomme.

Den foregående nat var der i isvågerne ved Prammen "Svinetruget" ved Kalvebod Strand gjort et bytte af stor betydning: *"En besynderlig samling af broer, som man kunne adskille og sætte sammen"*. De var lagt på 8 hjul. Deres længde var 36 fod (11,5 m.) og bredden 5 fod (1,5 m.). Man forstod straks, at svenskerne ville benytte disse broer til at lægge over de ophuggede render i de tilisede voldgrave. En mængde borgere blev derfor sat i arbejde med at gøre renderne bredere, så svenskernes stormbroer blev for korte. Med sådant og lignende forberedende arbejde gik den kolde og korte vinterdag, og aftenen faldt på.

Det har sikkert været med spænding og frygt, at københavnerne den 10. februar så solen gå ned. Hvordan ville det se ud for dem, når den stod op igen? Vinteraftenens skumring lagde sig over den snedækkede jord. Genstandene derude i snemarken foran byen forsvandt og slugtes af mørket. Dette mørke ud af hvilket fjenderne i nattens løb ville komme listende og

snigende mod deres bytte. I vintermørket spejdede og lyttede Københavns frygtsomme forsvarere efter den fjende, de vidste ville komme denne nat. Ind imellem hørtes udefra mørket dæmpede kommandoråb og hestevrinsken.

Alle var på vagt på voldene eller tæt derved. Alle med forhåndenværende bevæbning fra musketter til leer og høtyve, klar til at tage imod fjenderne, så snart de viste sig. Under mange gruekedler i husene i voldens nærhed flammede ilden. Byens kvinder holdt vand i kog, for i en fart at kunne bære spande op på volden og styrte det ned på fjenden, når han søgte at bestige volden. Andre havde tjærepander over ilden for at kunne hælde sydende tjære ned over fjenden. Og atter andre slæbte sten og bjælker sammen for at have noget at kunne lade rulle ned på de fjender, der ville forsøge at komme op ad isglatte volde. Latrintønder stod også parat til at rulle samme vej ned mod angriberen!

Kong Carl Gustav havde givet detaljerede instruktioner for, hvorledes det natlige angreb skulle foregå. To avantgarder skulle gå i spidsen for stormbrigaderne imod vestfronten (mellem Vesterport og Kalvebod Strand) og bane vej over gravene med løbebroer. Hver avantgarde skulle være på 200 mand, der alle skulle være iførte hvide hættekapper, for at de ikke skulle kunne ses i sneen.

Det lykkedes kun få svenske soldater at komme op på voldkronen, hvor de efter voldsomme kampe blev hugget ned af Københavns forsvarere.
Akvarel af ukendt kunstner.

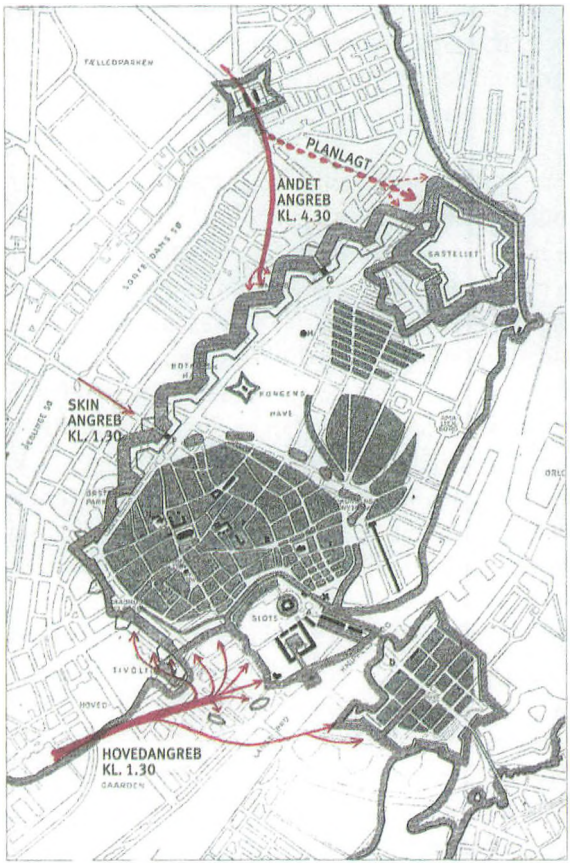

Tre steder blev Københavns volde stormet:
1) Hovedangrebet kl. 1.30 fra Kalvebod Strand mod Vestervold, Slotsholmen og Christianshavns yderste bastion. 2) Samtidig var der et mindre skinangreb mod voldene ved Nørreport. 3) Kl. 4.30 havde svenskerne planlagt et angreb mod Kastellet, men i mørket tog de fejl af retningen og kom i stedet ind mellem to af de nye bastioner, hvor de krigsvante hollandske marinesoldater beskød angriberne massivt, da de var helt fremme mellem bastionerne.

I tre kolonner skulle svenskerne rykke frem til angreb bestemte steder, hvor man vidste, at befæstningen havde mangler. De skulle rykke frem med den størst mulige voldsomhed: 1) Mod bastionen øst for Vesterport og volden på Slotsholmens vestside fra Løngangen. 2) Over isen mod volden på Slotsholmens vestside fra Løngangen hen til Bryghuset, hvor den nye bygning til Rigsarkivet nu er. 3) Den tredje stormkolonne skulle rykke frem mod Grønlandsbastionen, den yderste bastion i Østervold ved Kastellet, men først to timer senere end de andre, når det kunne antages, at byens forsvarere var fuldt optagne af kampen på vestfronten. Endvidere skulle en særlig styrke gå løs på Kalvebod bastion ved Christianshavn for at aflede opmærksomheden fra angrebet på begge sider af Løngangen, ligesom også større og mindre rytterafdelinger skulle foretage skinangreb mod Nørreport.

Dækket af mørket brød svenskerne om aftenen de 10. februar op fra Carlstad. De drog mod Valby Bakke (hvor Zoo er i dag). Der sporedes ingen lys inde bag Københavns fæstningsvolde. Måske troede angriberne, at alle derinde var trætte og udmattede efter mange urolige nætter. Ikke en lyd nåede ud til de fremrykkende fjender. Tæt ved Valby Bakke havde kong Carl opslået sit hovedkvarter. Kl. 1.30 fik han melding om, at stormkolonnerne i angrebsorden var nået til Dronningens Enghave (nu Tivoli). Straks efter lod han tænde et stort bål: Det aftalte signal til storm.

Da alt dette mandskab stille og i buldrende mørke var fremme ved den rende i voldgraven, opdagede de, at renden var gjort bredere end løbebroernes længde på 11 m. Allerede der svigtede planlægningen!

Første angreb.

Endnu før kommandoen: "Fald an! Fald an!" var givet fra de svenske officerer, faldt alarmskuddene fra Bastionen ved Vester Port: Københavnerne var forberedt på angrebet!

Der var i den mørke nat ikke meget for skytterne på voldene at sigte efter, men som angriberne kom nærmere mod de ophuggede render i voldgravene, kunne forsvarerne med sneen og isen som baggrund bedre fornemme, hvor fjenderne befandt sig. Svenskerne stormede den som blokskib opankrede fregat "Højenhald" og den forskudte pram "Svinetruget", som nu atter blev stukket i brand og næsten helt nedbrændte. Nu fik forsvaret flakkende lys og mål at skyde efter. Kanonerne fra Kalvebod Bastion på Christianshavn og fra Svinebatteriet (ved Bryghuset) gjorde det umuligt for fjenden at hævde besiddelsen af den efter hæftige kampe erobrede Højenhald, og svenskerne måtte trække sig tilbage.

Det planlagte forsøg på over isen at trænge ind i byen mellem slotsholmen og Christianshavn var glippet. Værre gik det for den angrebskolonne, der over isen skulde rykke frem mod Christianshavn. Angriberne her havde til opgave at køre en mægtig kastebro frem mod Christianshavns yderste bastion, hvor den skulle lægges over stadsgraven. En meget stor bro, bred nok til, at 3 ryttere kunne ride over den ved siden af hinanden. Foran denne gik en avantgarde med stiger og andet udstyr. Men da den hele opmarchering omtrent var nået over og skulle begynde angrebet, brast isen, og den store kastebro forsvandt med heste og soldater i strømmen under isen. Kun få soldater iklædt hvide kapper over deres krigsdragter og uden heste, lykkedes det at komme over. Deres tre gange gentagne angreb blev afslået af de christianshavnske forsva-

rere. Om denne episode blev senere berettet således: *"De fleste af svenskerne selv havde bragt deres ligskjorte med".*

Poul Steffesens maleri fra omkr. 1890, hvor Kong Frederik og hans Dronning inspicerer kampen ved Løngangen. Billdet er meget nationalromantisk præget. Kongen og dronningen var ikke til stede her!

Angrebet langs Kalvebod Strand og mod Vestervold var mens dette udspandt sig, ikke forløbet bedre for angriberne: Alle de sindrigt udtænkte stormbroer og løbebroer, var ikke lange nok. Og kun med besvær lykkedes det i langsommere tempo, at komme helt frem til fæstningsvoldene. Planlægningen blev ændret midt under kampen: Angrebet blev koncentreret mod bastionen mellem Vesterport og Kalvebod Strand, (hvor Nationalmuseet og Stormgade nu er). Her bliver slagets brændpunkt. Ustandseligt stormer angriberne frem, kanon- og musketkuglerne fra volden river op imellem dem. De

sårede og døde synker ned og fylder huller og grave, og over deres kroppe styrter kammeraterne frem. Opad voldskrænten stormer nye svenske enheder frem.

På dette voldstykke stod københavnske borgere - Strandkvarterets borgerkompagni og nogle regulære soldater, der kommanderes af købmand Johan Stenkuld, der vidste, at det gjaldt hus og hjem, og de slog fra sig og smed kogende vand, sydende tjære, sten, bjælker og andet ned på angriberne. Her var 8 kanoner. I selve bastionen, øst for Vesterport, stod 60 udvalgte voldskytter, et kompagni soldater samt 13 kanoner, og på Kurtinen (volden mellem bastionerne) op til Vesterport, var Snarens Kvarters borgerkompagni, der blev ledt af guldsmed Enevoldsen.

Adskillige adelige officerer kæmpede med i første linie, side om side med borgerne og soldaterne. Da stormen på Slotsholmen blev afslået, væsentligst af studenter, hoffets mandskab, og nogle få adelige.

En figurgruppe i Alfred Jacobsens dukketeaterfigurer illustrerer de københavnske borgeres indsats med at overhælde fjenderne med kogende vand, flydende tjære og sten.

Medens mændene sloges på kanten af volden, mange med en fakkel i den ene hånd og en klinge i den anden, slæbte kvinder, børn og ældre folk sten og tømmer op og lod det rulle ned på angriberne. En optegnelse herom er bevaret om oldermand Niels Nielsens hustru: *"Hun satte sit eneste, spæde barn ned i kælderen, i det hus på Gråbrødre Torv, hvor de boede, for at det kunne være i sikkerhed under et muligt bombardement. Så kaldte hun sine piger til hjælp og fyrede under gruekedlen og sine andre store kogekar. De kogte lud, beg og tjære. Det kogte/opvarmede blev af pigerne båret på bærestænger op på volden og hældt ned på de fremstormende fjender".*

Medens svenskerne søgte at overvinde den kraftige modstand mellem Vesterport og Løngangen, havde forskellige andre svenske afdelinger foretaget skinangreb mod Nørreport med den hensigt, at forsvarerne fra andre voldafsnit ville søge hertil. Men alle forblev på sin post. Friske svenske tropper blev til slut under dette, første angreb sendt frem til et nyt angreb på Bryghuset og Løngangen – også det mislykkedes. Kampen her varede omkring 2 timer.

Andet angreb.

Men svenskekongen havde endnu en trumf i baghånden. Kampen var endnu ikke helt standset ved Vestervold, da general Gustav Banér, der under fremrykningen var blevet stående bag Vartov, (ved østre del af Sortedamssøen) omtrent kl. 4 rykkede frem til storm mod Østerport. Svenskerne havde formentlig regnet ud, at alt hvad byen havde af reservemandskab var sendt til forstærkning af mandskabet mellem Vesterport og Kalvebod Strand og at Østervold sandsynligvis var næsten blottet for tropper. Angrebsmålet gjaldt det svageste sted på nordfronten. Der hvor byens vold sluttede til Kastel-

lets volde. Men i mørket forfejlede Banér vejen og kom tæt ind under volden mellem Runde Kirkes bastion, (der hvor nu Statens Museum for Kunst er) og Mølle bastion. På den første bastion lod den hollandske kommandant sine marinesoldater, der havde forsvaret på det sted, forholde sig fuldstændig rolige, og først da fjenden var helt inde under volden og i færd med at kaste bro over voldgraven, åbnede de pludselig fra begge bastioner en voldsom ild mod de sejrssikre svenske landsknægte. Angrebet var afslået med det samme.

Et nyt angreb, nu forstærket med enheder fra det afslåede angreb ved Vestervold, blev indledt, da det begyndt at lysne. Nu kunne bøsseskytterne på volden tage bedre sigte. Under en morderisk ild blev fjendens nye stormangreb hurtig til vild flugt. Da dagen brød frem, styrtede Københavns forsvarere ud gennem portene, forfølgende den flygtende fjende og huggende ned for fode. Mange gav sig til at plyndre de faldne, der dækkede jorden vidt og bredt. De svenske officerers prægtige dragter, guldkæder og sølvknapper der i mange tilfælde var erhvervet ved plyndringer på andre europæiske slagmarker var alt for fristende for de borgere, der længe havde måttet lade sig nøje med halve rationer. Mens alt dette udspandt sig ringede Københavns kirkeklokker "Te Deum" – Til guds ære!

Sejrsrusen.

København havde forsvaret sig – og hindret de tre dages plyndring, som kong Carl havde stillet sine landsknægte i udsigt. Et enestående sammenhold mellem de oftest meget indbyrdes stridende stænder: Købmænd, håndværkere, adel, militærfolk, hoffet og gejstligheden – samt de mange bønder, der havde søgt tilflugt inden for voldene, har nok været den

faktor, som sammen med frosten sikrede Københavns – og Danmarks – eksistens.

Blodspor i sneen har vist vejen ud til Carlstad. Over det store snedækkede areal de 6 km ud til lejrfæstningen slæbte slagne svenske landsknægte deres sårede kammerater væk fra København. Man kan forestille sig vogne og slæder den 11.-12.-13. februar bringe lemlæstede soldater ind bag Carlstads lave volde, hvor krigskirurgerne arbejdede i døgndrift med at amputere arme og ben ramt af de kardæskeskud, som kanonerne på Københavns volde sammen med den brændende tjære og kogende vand udspyede over fjenderne, da de forsøgte at komme op ad de isglatte volde.

Om formiddagen den 11. februar: Svenskerne bringer deres sårede tilbage til Carlstad. Dioramaudsnit fra Brønshøj Museums Carlstad-udstilling.

Stormløbet var mislykkedes totalt, og de svenske tab var katastrofale: omkring 1000 døde, hvilket svarer til det tal,

kong Carl selv nævnte for den engelske gesandt dagen efter slaget: 532 døde og 894 sårede. Når tages i betragtning, at måske 40% af de sårede døde under amputation eller sårfeber i de følgende dage/uger, er tallet 1000 døde næppe urealistisk. Under alle omstændigheder et tal, som sikkert afholdt svenskerne fra større militære operationer under de 17 måneder belejringen endnu varede. På dansk side døde under 20 mand, flere af vådeskud i mørket.

En uge efter indsamledes de svenske lig og kørtes på vogne til en massegrav ved Kalvebod Strand. Ligene af de højere officerer blev iklædt ligskjorter og blev af danske officerer båret i procession til et aftalt sted, hvorfra ventende svenskere bar dem ud til Carlstad. Her blev de formentlig begravet et hidtil ukendt sted i forterrænet. For omkring 150 år siden fandt man et mindre antal begravede svenske landsknægte ved hjørneejendommen Nørrebrogade/Fælledvej. De er formentlig begravet af de københavnske borgere, som efter stormen ryddede forterrænet. En mindeplade er nu opsat på en husmur på Fælledvej.

Flere militærhistorikere har siden ytret sig om, at hvis de danske og hollandske styrker havde fulgt efter de flygtende svenskere og angrebet Carlstad i dagtimerne den 11. februar, ville svenskekrigen være sluttet, og de tabte landsdele øst for Øresund forblevet danske! - Kong Carl fik foran København sit første nederlag!

BELEJRINGEN FORTSÆTTER.

Trods de store tab ved det forgæves stormløb mod København var kong Carl ingenlunde til sinds at opgive sine planer om, at Danmark skulle blive en svensk provins. København skul-

le fortsat holdes belejret, men nu mere effektivt end tidligere. Under den hidtidige belejring havde ingen inde i København sultet. Dels havde hollandske skibe bragt forsyninger, dels havde småskibe fra de ikke svenskbesatte øer bragt forsyninger til københavnerne. Svenskerne besluttede at bemægtige sig øerne - Møn, Falster, Lolland og Langeland, hvorfra man havde sporet småskibsfart over Køge Bugt med forsyninger ind til København. Øerne blev invaderet i vinteren og foråret 1659, men det forhindrede ikke driftige handelsmænd fra andre landsdele i at sejle forsyninger ind til København. Hovedparten af forsyningerne blev dog bragt ind med hollandske skibe.

Sejren ved København gjorde ikke ende på den anden svenskekrig. Flere større og mindre krigshandlinger fandt sted det følgende halvandet år: Svensk nedkæmpelse af lokale modstande mod besættelsesmagten, partisankrig i Sydsjælland (Gøngehøvdingen), en stor polsk hjælpestyrkes befrielse af Jylland. En dansk sejr i slaget ved Nyborg og et svensk forsøg på at indtage fæstningen Halden i Norge. Krigshandlingerne stilnede dog af i begyndelsen af 1660 – efter Kong Carl som kun 37 årig, døde efter et kort sygeleje i februar 1660.

FREDSFORHANDLINGER.

Med kong Carl X Gustavs død var en afgørende hindring for fredsslutning væk. Meget modvilligt havde han så småt indledt fredsforhandlinger før sin død. Nu kunne det svenske statsråd fortsætte med nogle langvarige og komplicerede fredsforhandlinger. De fandt sted på Rådmandsmarken midt imellem København og Carlstad.

Både inde i København og i lejrfæstningen Carlstad ventedes spændt på traktatunderskrivelsen ude i forhandlingslejren på Rådmandsmarken. Da meddelelsen om fred nåede de to byer (København og Carlstad), affyredes glædessalutter begge steder. Næsten fire års udmarvende krigshandlinger var slut, mestendels på grund af det diktat udsendingene fra Holland, England og Frankrig lagde frem for de to trætte krigsførende lande.

Fire dage senere – på Kristi Himmelfartsdag 1660 – marcherede de svenske tropper ud fra Carlstad og stillede for sidste gang op til parade, så det kunne ses af de mange københavnere, som nu uden risiko kunne bevæge sig ud i "ingenmandslandet" mellem København og Carlstad.

De brandskattede og udplyndrede landsbyer omkring København blev overladt til bønderne i juli 1660. Inden de fik rådighed over deres jord og ejendele, måtte de imidlertid være vidne til, at der blev holdt auktion over alt det tvangsudskrevne og røvede gods, svenskerne ikke bragte med tilbage til Sverige. En københavnsk borger har berettet således i sin dagbog: *"Imidlertid de 4 Dage stod på, de skulde gjøre Leiren ryddelig, var Borgerskabet udi Leiren og kjøbte Kvæg, Heste, Oxen, Stude, Får, Lam,*

Høns, Gæs, hvad som de havde fra Bønderne udi deres Skatter, og for hvis Bønderne kunde været til dennem skyldige. Den 5. Juni blev den svenske Leir opbrødt, så hver Bonde og alle de, der bor i Sjælland, måtte bekomme deres eget igien, som de havde taget at bygge deres Leir op med, det være sig deres Huse og Gårde, som var nederbrødt, både Bænke, Jærn-Kakkelovne, Sengesteder, Sengeklæder, Uld og Linned, Puder, Lagen, Skilderi med alt andet".

Med andre ord: Først tog svenskerne alt det mest værdifulde med hjem, dernæst holdt de auktion for Københavns borgerskab over frarøvede og efterladte effekter – og alt det, som herefter var tilbage, blev tilbageleveret til rette ejere, forudsat de kunne bevise, det tidligere havde tilhørt dem, og det har eksempelvis været vanskeligt at bevise, at en forkullet bjælke i Carlstad var taget fra en afbrændt mølle i Tåstrup. I adskillige år herefter var området udenfor København præget af dyb armod.

Voldene omkring Carlstad bestod en del år endnu, f.eks. er der fra 1682 en tingbogsoptegnelse om, at en vogn fra København væltede i februar. Kusken kom under vognen og blev dræbt. Tingbogsnotatet nævner, at han blev fundet på Brønshøj Mark ved gærdet "inde i lejren".

Adskillige brugsgenstande fra Carlstad, f.eks. potteskår, kridtpibestumper, benknapper, stentøj og teglsten, ligger der sikkert meget af nede under Brønshøjs havemuld. Men den slags lader sig ikke tidsfæste. Kun metalting, der direkte vidner om militært brug, er det, vi i dag har bevaret som spor af Carlstad. Under Brønshøjs udbygning i 1920'erne blev der fundet en del, f.eks. to stormhjælme, da Brønshøj skole opførtes i 1923, sporer, en kanonkugle og et stikvåben ved

Bellahøj skole, en sabel, en hovkniv og to stormhjælme på Arnesvej. En stor del blev fundet af legende børn, da Bellahøj-husene blev bygget i begyndelsen af 1950'erne. Al den udgravne jord fra dette byggeri ligger under Amfiteatret i Bellahøjparken. Her skjuler sig formentlig også en mængde "svensketids-effekter".

*

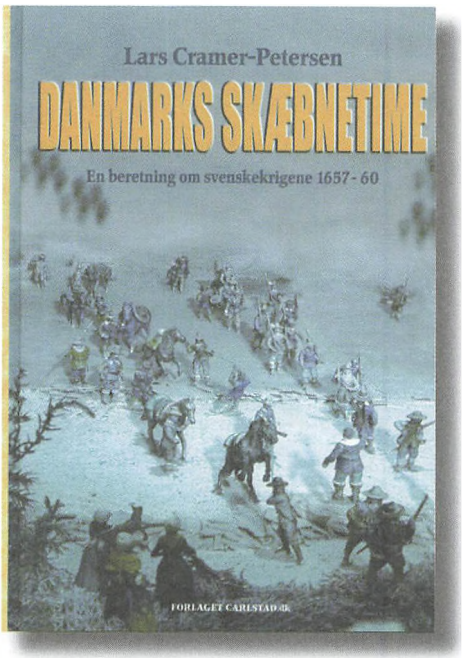

I bogen "DANMARKS SKÆBNETIME – en beretning om svenskekrigene 1657-60" fra 2006, ISBN nr. 87-991513-0-8 af Lars Cramer-Petersen, fortælles mere udførligt og med 110 billeder om, hvad der skete i Danmark for 350 år siden.

DE DANSKE QVINDER.

Mel. "Der er et Land, dets Sted er höit mod Norden"

Den danske Qvinde har fra Oldtids Dage
Med Hjertets Guld sin Hæders Indskrift sat:
Med sine Smykker kjøbte hun tilbage
Dankongen, der laae dybt i Fængsels Nat;
End lyser Troskabs Blusset, Signe tændte,
Det fulgte Egede til Grønlands Iis.
Ja, ædle, store Qvinder Danmark kjendte;
Thi lyde høit de danske Qvinders Priis!

Da Vintren slog sin Bro for Svenskens Skare,
Liigskjorteklædt den nærmed' sig vor Vold,
De danske Qvinder med paa Volden vare
Som danske Hjerter i det danske Skjold.
Hvor Borger og Student for "Reden" strede,
Hjalp Qvinden med og hjalp på mandig Viis;
Ja, da sang Kugler om den gamle Rede,
De slog den Streng: de danske Qvinders Priis!

I Danmark Kornet groer om Kæmpehøie;
En Deel af Holbergs Lune Folket fik;
Af Havet baaret staae skovklædte Høie,
Og Hav og Himmel sees i Qvindens Blik.
Frisk som Skovmærken er den unge Pige,
Og Hjertet blødt og stærkt paa Havets Viis,
Og Hustruen, et Solskin fra Guds Rige!
Nævn hende først i danske Qvinders Priis!

H.C. Andersen
Afsunget ved tohundredeaarsfesten - banketten i Ridehuset - den 11. februar 1859.

DE DANSKE OG DERES KONGE

"Egen Melodi"

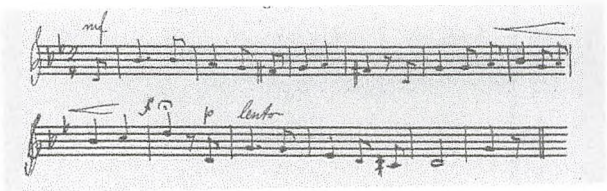

Alt rejser Vintren sit hvide Telt;
Med Is ligger lille og store Bælt;
men Danmark stoler paa Herren.

Se Svensken ligger for København,
Han stoler saa trygt på sin Magt, sit Navn,
men Danmark stoler paa Herren.

I Byer hersker den bitre Nød,
saa haardt den alt trues med Hungersdød!
men Danmark stoler paa Herren.

Den hele Forstad er lagt i Grus,
højt Flammerne hvirvle fra Herrens Hus;
men Danmark stoler paa Herren.

Den danske Konge paa Volden staar,
De gloende Kugler omkring ham slaar,
men Danmark stoler paa Herren.

Alt ejer Fjenden den hele Ø;
Men Frederik svor i sin Rede at dø;
og Danmark stoler paa Herren.

Enhver vil stride, trods Køn og Stand,
hver Mand er en Helt, hver Kvinde en Mand;
og Danmark stoler paa Herren.

Sin Ligskjorte drager nu Svensken paa.
Som Dødningskarer i Sneen de gaa;
men Danmark stoler paa Herren.

De levende Snemænd storme på Stand,
men Kvinden dem smelter med kogende Vand;
trygt Danmark stoler paa Herren.

De Svenske storme med Larm og Skrig,
men synke i Sneen som blodige Lig;
thi Danmark stoler paa Herren.

Snart Toner "te deum" som Hjærtets Tolk,
og Kongen knæler med alt sit Folk;
for Sejren takker de Herren.

H.C. Andersen Digtsamling 1830
Afsunget ved tohundredeaarsfesten - banketten i Ridehuset -
den 11. februar 1859.

KØBENHAVNS BELEJRING.

Mel: Kong Kristian

Det var en Februarikvæld,
saa mørk og kold
da Danmarks Trone stod paa hæld
og nær sit Fald var Folkets Tjeld;
da Rigens Værn og Grænseskel
var Axels Vold,
og, af sin Sejersflugt berust,
Carl Gustaf alt saa sønderknust
dets Skjold.

Men paa den lave Vold der stod
en Mur saa fast,
med frejdigt Sind og roligt Mod
en kreds af Kæmper, Fod ved Fod;
og hver, som stormed derimod,
fik Skam og Last.
Der standsed Undergangens Strøm,
Og Sveakonnings stolte Drøm,
den brast.

Og da den lange Nat saa veg
for Morgengry,
svandt Fortids Skygge, stum og bleg,
og frem af Kampens haarde Leg
med Krans om Havet Danmark steg,
som født paany;
den gamle Ordens Skranker faldt,
thi Klerk og Borger delte halvt
dets Ry.

To Hundred Aar, med Nød og Held
sank ned i Hav;
Hvad dengang blev fortjent saa vel,
stod længe hen som gammel Gæld;
en anden Frederik af sig selv
til sidst det gav.
En anden Aand i Nord blev vakt,
Og Had og Harm for evigt lagt
i Grav.

Men lige stærk skal Mindets Røst
vort Øre slaa,
og tone gennem trofast Bryst,
og løfte Mod og sænke Trøst,
og lægge Sæd og love Høst,
mens Tider gaa!
Og flammer atter Kampens Bavn
Som Fædrene for København
vi staa!

Afsunget ved "Almindelig Borgerfest i Casino den 10. februar 1859" samt "Den nationale Mindefest den 11. februar 1909".

STORMEN PAA KJØBENHAVN

Mel: "Der er et Land, dets Sted er Höit mod Norden."

Tungt ruged Sorgens Sky paa Danmarks Sletter, Mens
Angst og Rædsel hersked overalt,
Og i de stjerneklareVinternætter
Skjalv Bonden ved hvert vissent Løv, som faldt,
Ræd flygtede han til sin stille Hytte
Og qvalte her det bange Hjertes Suk,
Thi ude lured Fjenden grisk paa Bytte,
Og tunge faldt hans skarpe Sabelhug.

Da var det Nat i Danas fagre Have,
Og Svenske-Kongen med sin vilde Hær
Gik rovbegjærlig over Faldnes Grave,
Og skjændede og plyndred fjernt og nær.
Thi han var Herre hele Landet over,
Kun Danmarks Perle, Hovedstaden stod;
Did drog han dristig over frosne Bover,
Der vidste han, det vilde koste Blod.

Og det var tredje Frederik, han taled:
"Nu danske Mænd! Nu gjælder det; staa fast!
For tidlig Svensken af sin Seier praled;
Jeg bliver her; vi vil staa Last og Brast."
Da hvidsked Én: Vær ikke her tilstede!
Med Svensken vil vi faae saa haard en Tørn,"
!Nu vel! Saa vil jeg døe her i min Rede,"
Var Kongens Svar, "hos mine danske Børn!"

Det var et Konge-Ord, og talt itide,
Det vækkede den gamle danske Mand,
Snart skulle Svenske-Kongen faae at vide,
At Dansken lægges ei saa let i Baand.
Alt vilde Fjenden stige over Gjærdet,
Og Adelsmanden lagde Sværdet ned,
Da greb de danske Borgermænd til Sværdet,
Og mæled: "Her vil vi dog være med!"

Vi vil nu snakke med den svenske Konning,
Og spørge ham, hvem der er Herre her,
Om det er Fred'rik med sin ædle Dronning,
Hvad eller vi skal lystre Svenskens Hær."
Og alt i Staden, baade Lave, Høie
Greb Bærget som det sømmer danske Mænd,
Og Kamplyst luede i hvert et Øie,
Mens de til Pladsen modigt iled hen.

Og Natten kom, tavs saae man Fjenden stige
I hviden Kittel op ad steile Vold;
Rask brød han frem, han ville ikke vige,
Han meente, her var han i god Behold,
Javel, det var han; som en mægtig Torden
Lød Danskens Kampraab, medens Sværdet beed,
Og Hundreder af Fjender sank til Jorden,
Rask gik det op, men raskere dog ned.

Dog han var ej forsagt; han vilde vinde,
Og derfor mødte han med Kraft igjen,
Han saae på Volden, at den danske Qvinde
Stod uforsagt imellem tappre Mænd;

Da blev saa mangen bitter Skaal der Skjænket,
Den hvide snee af Blod blev purpurrød,
Carl Gustavs stolte Seiersnavn var krænket,
Hos Dansken saae hans Hær den visse Død.

Da viger han, og Dannebroge vaier,
Mens Morgensolen skuer Fjendens Flugt,
Kartoven taler høit om Danskens Seier,
Et Drama for hver Helt, hvis Liv blev slukt.
Men Saga tegned ind, at Danmarks Borger
Stod fast i Kampen for sit Arnested,
At Fredrik deelte trofast Folkets Sorger
Og lærte Fjenderne at holde Fred.

Længst slumre de, som dengang kjæmped modigt,
Men Folket mindes stedse deres Id;
Det veed, at dengang Stævnet var saa blodigt,
Tog Borgeren til Sværd i rette Tid.
Nu over Sundet rækkes venligt Haanden
Forsonet er nu atter Nordens Folk,
Og som tveegget Sværd skal Broderaanden
Mod fremmed Uret være Rettens Tolk.

J.S. 1859

Indkig i den svenske lejrfæstning Carlstad med soldaterbarakker og telte omkring Brønshøj Kirke.

ISBN: 978-87-92467-14-0